

TIL VA O'ZIGA XOSLIK: MILLIY ONGNI MUSTAHKAMLASHDA TILNING O'RNI**Sayfiddinova Feruza Abdukarim qizi****Turon universitetining Andijon filiali magistranti****Turon universitetining Andijon filiali, Uzbekistan****yasminasayfuddinova2015@gmail.com****Orcid iD: 0009-0005-2425-574X****<https://doi.org/10.5281/zenodo.18333331>****Sayfiddinova Feruza Abdukarim qizi****Turon University, Andijan Branch, Master's Student****Turon University, Andijan Branch, Uzbekistan****yasminasayfuddinova2015@gmail.com****Orcid iD: 0009-0005-2425-574X**

Annotatsiya: Mazkur maqolada til va milliy ongning o'zaro bog'liqligi, milliy o'ziga xoslikni shakllantirish va mustahkamlashda tilning o'rni ilmiy-nazariy jihatdan yoritilgan. Tilning milliy identitetni ifodalashdagi funksiyalari, uning tarbiyaviy va ijtimoiy vazifalari tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida davlat tilining huquqiy maqomi va til siyosatining milliy ongni mustahkamlashdagi ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Maqolada tilning tarixi, xalqning madaniy merosi va yosh avlod ongini shakllantirishdagi o'rni haqida ilmiy xulosalar berilgan.

Kalit so'zlar: Til, milliy ong, milliy o'ziga xoslik, davlat tili, milliy qadriyatlar, til siyosati, milliy identitet, ma'naviy meros.

Abstract: This article explores the fundamental role of language in the preservation of national identity and the strengthening of national consciousness. Language is considered not only as a means of communication but also as a key factor in transmitting cultural heritage, values, and traditions from generation to generation. The research emphasizes that the development of society, the consolidation of historical memory, and the spiritual upbringing of the younger generation are inseparably connected with the native language. In the context of Uzbekistan's independence, particular attention has been paid to the legal and social status of the state language, which has significantly contributed to the formation of national consciousness and self-awareness. Thus, language should be viewed not only as a linguistic phenomenon but also as an important social factor in consolidating national identity and ensuring cultural continuity.

Key words: language, national identity, national consciousness, culture, traditions, historical memory, education, independence.

Kirish.

Milliy ong, milliy o'zlik va ma'naviyat tushunchalari xalqning tarixiy xotirasi, qadriyatlari, urf-odatlar va eng avvalo, tilida o'z aksini topadi. Til – xalqning eng muhim ma'naviy boyligi, milliy o'ziga xosligini belgilovchi va uni asrab-avaylashda hal qiluvchi omildir. Jamiyat taraqqiyotida tilning o'rni beqiyosdir. Har qanday millatning o'zini anglash jarayoni, milliy ong shakllanishi va mustahkamlanishi, avloddan-avlodga o'tadigan ma'naviy merosning saqlanishi til orqali amalga oshadi.

Til xalqning tarixiy xotirasi, o'zini o'zi anglash jarayonining asosiy vositasidir. Ona tili orqali millat o'z madaniyatini, tarixini, qadriyatlarini va urf-odatlarini kelgusi avlodlarga yetkazadi. Shu ma'noda tilni saqlash, uni rivojlantirish va uni jamiyat hayotining barcha jabhalarida qo'llash milliy ongni mustahkamlashning bosh sharti hisoblanadi.

Mustaqillik davrida tilning maqomi O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng davlat tiliga bo'lgan e'tibor tubdan o'zgardi. Tilning huquqiy maqomi, uning jamiyat hayotidagi mavqei hamda yosh avlod tarbiyasidagi o'rni davlat siyosati darajasida mustahkamlab qo'yildi. 1989-yilda qabul qilingan "Davlat tili to'g'risida"gi Qonun, 1995-yildagi yangi tahriri va keyingi yillarda qabul qilingan qarorlar til siyosatining muhim asosini tashkil etdi.[1]

Bugungi kunda davlat tilini rivojlantirish, uni ta'lim, ilm-fan, ishlab chiqarish, ommaviy axborot vositalari va davlat boshqaruvida keng qo'llash jarayonlari olib borilmoqda. Bu esa nafaqat tilning ijtimoiy mavqeini oshiradi, balki yosh avlod ongida milliy o'zlik va milliy g'ururni shakllantiradi. Til siyosatiga oid islohotlar xalqning o'z tarixiga, madaniyatiga va qadriyatlariga bo'lgan hurmatini yanada oshirdi.

Til va milliy ong o'rtasidagi uzviy bog'liqlik

Til masalasi nafaqat lingvistik hodisa, balki milliy ongni shakllantirish va mustahkamlashning muhim ijtimoiy omilidir. Milliy ongning shakllanishida quyidagi jihatlar asosiy o'rin tutadi:

1. Tarixiy xotira – xalq o'z tarixini til orqali anglaydi va eslab qoladi. Har bir tarixiy voqea, milliy qahramonlar haqida ma'lumot, xalq og'zaki ijodi asarlari ona tili vositasida avlodlarga yetib keladi.

2. Madaniy meros – xalq og'zaki ijodi, yozma adabiyot, maqol va matallar, doston va qo'shiqlar milliy ongni shakllantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Ularning barchasi til orqali saqlanib, rivojlanib keladi.

3. Jamiyat tafakkuri – til millat tafakkurining ko'zgusidir. Milliy qadriyatlar, an'analar va turmush tarzining eng asosiy ifodasi til vositasida namoyon bo'ladi.

Demak, milliy ongni mustahkamlashda tilning o'rni hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Tilning milliy ongni shakllantirishdagi vazifasi, avvalo, tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bola ona tilini o'rganar ekan, nafaqat so'z boyligini, balki milliy qadriyatlarni, dunyoqarashni, axloqiy me'yorlarni ham egallaydi. Shu boisdan ham maktabgacha ta'lim muassasalaridan boshlab, maktab va oliy ta'lim tizimida ona tiliga alohida e'tibor qaratiladi.

Tilning ma'naviy ahamiyati ham beqiyosdir. U xalqning ruhiy olami, dunyoqarashi, ma'naviy merosini ifodalash bilan bir qatorda, yoshlarni vatanparvarlik, insonparvarlik va milliy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalaydi. Til orqali yoshlar o'z xalqining kimligini, tarixiy ildizlarini chuqurroq anglaydi.

Til milliy ong va milliy o'zlikni shakllantiruvchi asosiy vositadir. Tilni asrash, rivojlantirish va uni jamiyat hayotining barcha jabhalarida qo'llash millatning kelajagini ta'minlaydi. Ona tiliga bo'lgan hurmat va mehr milliy ongni kuchaytiradi, milliy birlikni mustahkamlaydi va xalqning taraqqiyotiga zamin yaratadi.

Til va milliy o'ziga xoslik

Til millatning eng muhim identifikatorlaridan biri sifatida milliy o'ziga xoslikni belgilab beradi. Har bir xalqning madaniyati, turmush tarzi, tafakkuri va ma'naviy olami, avvalo, uning tilida ifodalanadi. Shu bois "tilni yo'qotgan millat – o'zligidan ayriladi" degan qarash tarixiy haqiqat sifatida qabul qilinadi. O'zbek xalqining asrlar davomida shakllangan turmush tarzi,

urf-odatlari, diniy va ma'naviy qadriyatlari xalq og'zaki ijodi hamda yozma adabiyoti orqali avlodlardan-avlodga yetib kelmoqda. Bu boy merosning saqlanishida tilning o'rni beqiyosdir.

Til nafaqat milliy o'ziga xoslikning ifodachisi, balki uni saqlab qoluvchi asosiy vositadir. Shu sababdan ham tilni rivojlantirish, uning sofliğini asrash va zamon talablariga moslashuvi milliy o'zlikni saqlashning kafolati sifatida namoyon bo'ladi.

Til millatning eng muhim belgisi, uning milliy o'ziga xosligini belgilovchi va uni boshqa xalqlardan ajratib turuvchi vositadir. Har bir xalqning turmush tarzi, urf-odatlari, dunyoqarashi, mentaliteti, milliy ruhiyati, avvalo, tilida aks etadi. Shu sababli ham tilni saqlash va rivojlantirish milliy o'zlikni asrab-avaylashning eng muhim shartidir.

Mashhur nemis mutafakkiri V. fon Humboldt ta'kidlaganidek, "Til – bu xalq ruhining ifodasidir." Demak, milliy ruh va milliy ong til orqali shakllanadi, mustahkamlanadi va avlodlardan-avlodga o'tadi.

Til va madaniyat o'zaro bog'liqligi. Til faqatgina muloqot vositasi emas, balki milliy madaniyatning ko'zgusidir.

Har bir xalqning adabiyoti, folklori, maqol va matallari, doston va qo'shiqlari til orqali saqlanib qoladi.

Xalqning tarixiy xotirasi, urf-odatlari, milliy bayramlari ham til orqali ifodalanadi.

Tilning leksik boyligi o'sha millatning ma'naviy olami va turmush tarzidan dalolat beradi.

Masalan, o'zbek tilidagi "mehmondo'stlik", "or-nomus", "uyat" kabi tushunchalar o'zbek xalqining milliy mentaliteti va ma'naviy qadriyatlarini yaqqol ifodalaydi.

Til va milliy o'ziga xoslikning jamiyatdagi ahamiyati

1. Milliy birlikni ta'minlaydi – til millat vakillarini birlashtiradi, jamiyatda birdamlikni mustahkamlaydi.

2. Milliy ongni shakllantiradi – millat o'zini anglash jarayonida, avvalo, ona tiliga tayanadi.

3. Ma'naviy merosni saqlaydi – tarixiy voqealar, xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyot til orqali avlodlarga yetadi.

4. Globalizatsiya sharoitida milliy o'zlikni himoya qiladi – xorijiy ta'sir kuchaygan davrda milliy tilni saqlash millatning o'zligini yo'qotib qo'ymaslikning eng muhim garovidir.

O'zbek tili xalqimizning asrlar davomida shakllangan boy madaniy merosi, badiiy adabiyoti, ilm-fani va ruhiy olamini o'zida mujassam etgan. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, o'zbek tilining huquqiy maqomi mustahkamlandi va u milliy o'ziga xoslikni saqlashning eng asosiy ramziga aylandi.

"Davlat tili to'g'risida"gi Qonunning qabul qilinishi, ta'lim va ilm-fanda o'zbek tilining qo'llanish doirasining kengayishi milliy o'zlikni mustahkamlashda muhim qadam bo'ldi.

Til – milliy o'ziga xoslikning ko'zgusi va uni asrab-avaylashning asosiy omilidir. Ona tili xalqning ruhiyati, madaniyati va milliy ongini ifoda etadi. Tilning rivoji va sofliğini ta'minlash esa millatning kelajakda ham o'zligini yo'qotmay, taraqqiyotga erishishiga xizmat qiladi.[2]

Til va milliy ong

Milliy ong – xalqning o'z tarixini, madaniyatini, tilini anglash jarayonida shakllanadigan ijtimoiy-ma'naviy hodisadir. Bu jarayonda tilning ahamiyati g'oyat katta. Til orqali xalq o'z tarixini, qadriyatlarini va milliy qadriyat asosida shakllangan umumiy xotirani anglaydi.

Milliy ongning shakllanishida quyidagi jihatlar muhim:

1. Tarixiy xotira – xalq o'z tarixini til orqali eslab qoladi va uni o'rganadi.

2. Madaniy meros – milliy adabiyot, folklor, maqollar va dostonlar til orqali saqlanadi.

3. Jamiyat tafakkuri – til millat tafakkurining eng asosiy ko'zgusi hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida davlat tilining nufuzi oshirilishi, uni ta'lim, fan, madaniyat va boshqaruv sohalarida keng joriy etilishi milliy ongni mustahkamlashda bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

1. Til – milliy ongning asosiy omili

Til millatning eng qadimiy va barqaror belgisi hisoblanadi.

Har bir millatning milliy o'zligini anglashida, tarixiy xotirasi va qadriyatlarini avlodlarga yetkazishda til vositachilik qiladi.

Milliy ong — millatning o'zini anglash, tarixiy ildizlarini, ma'naviy va madaniy qadriyatlarini tushunib yetish jarayonidir. Bu jarayon bevosita til orqali shakllanadi.

2. Milliy ong va til o'zaro bog'liqligi

Til — milliy ongni ifoda etuvchi, uni shakllantiruvchi va mustahkamlovchi asosiy vosita.

Milliy ongda xalqning dunyoqarashi, urf-odatlari, qadriyatlari va mentaliteti mujassam bo'ladi.

O'z tilini yaxshi bilgan inson milliy ongga ega bo'ladi, o'zligini anglaydi va milliy g'ururni his etadi.

3. Tarixiy nuqtai nazar

Buyuk mutafakkirlar tilning milliy ong shakllanishidagi rolga alohida urg'u berishgan. Alisher Navoiy tilni xalqni birlashtiruvchi, millatning ruhini saqlovchi kuch deb bilgan. Abdulla Qodiriy, Cho'lpon kabi ma'rifatparvarlar ona tilini milliy o'zlikni saqlashning muhim omili sifatida targ'ib etishgan. Mustaqillik yillarida O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilishi milliy ongni yuksaltirishda tub burilish yasadi.

4. Til va ma'naviyat uyg'unligi.

Milliy ong shakllanishida til bilan bir qatorda ma'naviyat ham muhim o'rin tutadi.

Til ma'naviyatni ifodalaydi, ma'naviyat esa tilning boyib borishini ta'minlaydi.

Shu bois "Til – millat ko'zgusi" degan ibora bejiz aytilmagan.

5. Yosh avlod tarbiyasida til va milliy ong

Maktab va oliy ta'lim tizimida til o'qitilishi nafaqat savodxonlikni, balki milliy ongni shakllantirish vazifasini ham bajaradi.

Ona tilida so'zlashish orqali yoshlar o'z millatining qadriyatlarini chuqurroq anglaydilar.

Chet tillarini o'rganish muhim bo'lsa-da, milliy ong faqat o'z ona tiliga asoslanadi.

6. Zamonaviy davrda til va milliy ong.

Globalizatsiya davrida milliy ongni saqlashda tilning ahamiyati yanada ortmoqda.

Milliy tilni asrab-avaylash, uni ilmiy va texnologik sohalariga moslashtirish milliy ongni mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbek tilining xalqaro maydonda keng qo'llanilishi milliy ong va milliy g'ururni yanada kuchaytiradi.

Til — milliy ongning asosi va milliy o'zlikning ajralmas qismi. Tilni asrash va rivojlantirish milliy ongni mustahkamlash, millatning tarixiy xotirasi va ma'naviyatini kelajak avlodlarga yetkazishning eng muhim kafolatidir. Milliy ong qanchalik yuksak bo'lsa, til ham shunchalik qadrlanadi va boyiydi.

Tilning tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyasi

Tilning milliy ongni shakllantirishdagi vazifasi, avvalo, tarbiyaviy xarakterga ega. Yosh avlodning dunyoqarashi, tafakkuri va ma'naviy olami ona tili orqali shakllanadi. Bola tilni

o'rganish jarayonida nafaqat atrof-muhitni, balki milliy qadriyatlar tizimini ham anglaydi. Bundan tashqari, tilning ijtimoiy funksiyasi ham mavjud:

- jamiyat a'zolari o'rtasida muloqotni ta'minlaydi;
- ijtimoiy birlik va birdamlikni kuchaytiradi;
- millatning maqsad va manfaatlarini ifodalaydi.

Shu ma'noda, davlat tilining nufuzi yuqori bo'lishi jamiyatdagi milliy ong va milliy birlikning mustahkamlanishiga olib keladi.

Tilning tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyalari

1. Tilning tarbiyaviy funksiyasi. Til – nafaqat muloqot vositasi, balki shaxsni shakllantiruvchi, uni tarbiyalovchi eng muhim ma'naviy quroldir.

Ma'naviy tarbiya vositasi : Ona tili orqali inson o'z millatining qadriyatlari, urf-odatlarini, an'analari va dunyoqarashi bilan tanishadi. Til orqali xalqning tarixiy xotirasi va madaniy boyligi avloddan-avlodga o'tadi. Axloqiy tarbiya : Til odob-axloq qoidalarini ifodalaydi. "Salom", "Rahmat", "Iltimos", "Kechirasiz" kabi so'zlar insoniylik va axloqiy me'yorlarni yosh avlodga singdiradi. Vatanparvarlik ruhida tarbiya : Ona tilida asarlarni o'qish, milliy qo'shiqlarni kuylash, maqollar va dostonlarni o'zlashtirish orqali bolalarda milliy g'urur, vatanga sadoqat hissi shakllanadi. Ijodiy fikrlashni rivojlantirish : Til bilimlarni ifodalash, fikrni aniq bayon qilish imkonini beradi. Shu orqali o'quvchilarda tafakkur, tasavvur va ijodiylik tarbiyalanadi. Estetik tarbiya : Til san'at asarlari, she'riyat va badiiy adabiyot vositasida insonda go'zallikka intilish, nafosatni his qilish, ruhiy olamni boyitishni ta'minlaydi.

2. Tilning ijtimoiy funksiyasi. Til ijtimoiy hodisa sifatida jamiyatning barcha sohalarida xizmat qiladi.

Muloqot vositasi: Til odamlar o'rtasida aloqa, fikr almashish, tajriba o'rtoqlashishning eng asosiy vositasi.

Ijtimoiy integratsiya: Til millatni birlashtiradi, ijtimoiy guruhlarini yagona xalq sifatida uyg'unlashtiradi. "Bir millat – bir til" tamoyili milliy birlikning asosi.

Madaniy merosni saqlash: Til xalq og'zaki ijodi, adabiyot, tarixiy hujjatlar, diniy manbalar orqali madaniy xotirani saqlaydi.

Huquqiy va siyosiy maydon: Til davlat boshqaruvi, qonun-qoidalar, hujjatlar yuritilishida asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi.

Ilmiy va ta'limiy soha: Til fan va texnologiya yutuqlarini o'zlashtirish, ta'lim jarayonini tashkil etish vositasi.

Jamiyat taraqqiyoti omili: Til jamiyatning iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ijtimoiy hayotida doimiy harakatda bo'lib, taraqqiyotga xizmat qiladi.

Identifikatsiya funksiyasi: Til insonning milliy o'zligini belgilaydi. Kimning qaysi millatga mansubligi, ko'p hollarda uning tilidan bilinadi.

Ijtimoiy boshqaruv va birdamlik: Til orqali qarorlar, buyruqlar, farmonlar, shuningdek, ijtimoiy hayotdagi muhim xabarlar jamiyatga yetkaziladi.

3. Tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyaning o'zaro uyg'unligi. Tarbiyaviy va ijtimoiy funksiyalar bir-birini to'ldiradi. Masalan, maktabdagi ona tili darslari nafaqat savodxonlikni oshiradi, balki o'quvchilarda milliy ongni, axloqni va jamiyatga foydali inson bo'lish sifatlarini shakllantiradi. Tilning tarbiyaviy vazifasi shaxsga qaratilgan bo'lsa, ijtimoiy vazifasi butun jamiyatni qamrab oladi. Ikkisi uyg'un holda jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Til – inson va jamiyatning asosiy ijtimoiy hodisasi bo'lib, u tarbiyaviy jihatdan shaxsni shakllantiradi, ijtimoiy jihatdan esa millatni birlashtiradi. Tilni asrab-avaylash, uni mukammal o'rganish – milliy ongni mustahkamlash va ijtimoiy taraqqiyotning garovidir.[3]

Til siyosati va milliy ong.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy til siyosatining ustuvor yo'nalishlari belgilab olindi. 1989-yilda qabul qilingan "Davlat tili to'g'risida"gi Qonun va uning keyingi yillardagi takomillashtirilgan tahrirlari davlat tilining jamiyatdagi mavqeini yanada mustahkamladi. Shu bilan birga, davlat tilini rivojlantirish, ilmiy-tadqiqotlarni kengaytirish, o'quv jarayonini ona tilida olib borish, sohada atamalarni tartibga solish milliy ongni shakllantirishda hal qiluvchi o'rin tutmoqda. Bugungi kunda yoshlar orasida kitobxonlikni rivojlantirish, tilning sofligini asrash, rusum va xorijiy ta'sirlardan ehtiyot bo'lish masalalari ham dolzarbdir. Chunki tilning boyligi va imkoniyatlari milliy ongni mustahkamlashda eng katta vositadir.[4]

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, til milliy ongni shakllantiruvchi va mustahkamlovchi asosiy omil hisoblanadi. Har bir millat o'zligini anglashda, milliy qadriyatlarini asrab-avaylashda va kelajak avlodga yetkazishda, eng avvalo, tilga tayanadi.

Shu bois davlat tilining mavqeini yanada oshirish, uni ilm-fan, texnologiya va ta'lim sohalarida keng qo'llash, yoshlar ongida tilga hurmatni mustahkamlash dolzarb vazifadir. Ona tiliga mehr, uni sevishtirish va asrab-avaylash milliy ongni kuchaytiradi, milliy o'zlikni mustahkamlaydi va xalqning kelajak taraqqiyotiga zamin yaratadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. "O'zbekiston Respublikasining davlat tili to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonuni O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Axborotnomasi, 1989-yil, N 26-28, 453-bet
2. "Language and Formation of National Identity: Cultural and Historical Aspect" – Saydullaeva Rano Ibadovna (Karshi State University, Uzbekistan)
3. Kamau.R. (2022). Ijtimoiy dinamik jamiyatning milliy o'ziga xosligida tilning o'рни. Yevropa tilshunoslik jurnali, 1(1), 52-58.
4. "State Language Development Department being established in Uzbekistan" <https://kun.uz/en/news> 2023.04.25.